

УДК 343.343.3

Жиліков Т.С.

ЗАГАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ДРІБНОГО ХУЛІГАНСТВА

В статті приділено увагу розгляду ознак об'єктивної сторони дрібного хуліганства. Зокрема приділено увагу визначенню понять громадського місця, нецензурної лайки. Значна увага приділена відмежуванню дрібного хуліганства від кримінально-караного хуліганства.

Ключові слова: дрібне хуліганство, об'єктивна сторона, громадське місце, нецензурна лайка

Конституція України визначає, що найвищою соціальною цінністю в суспільстві є людина, її життя й здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (ст. 3) [1]. Тому одним з завдань української держави, правоохоронних органів і органів правосуддя є зміцнення й охорона громадського порядку. На жаль, на сьогодні у сфері охорони громадського порядку найчастіше відбуваються посягання на перераховані у ст. 3 Конституції блага. Успішне виконання завдання щодо охорони громадського порядку багато в чому залежить від ефективності заходів боротьби з хуліганством – найпоширенішим правопорушенням проти громадського порядку, від своєчасності профілактики, запобігання й припинення його конкретних проявів.

Загальнотеоретичні питання характеристики об'єктивної сторони дрібного хуліганства у своїх працях досліджували такі вчені: Ю.П. Битяк «Адміністративне право України»; І.П. Голосніченко «Адміністративна відповідальність»; А.П. Ключніченко «Адміністративна боротьба з дрібним хуліганством» та інші. Проте, окремого дослідження об'єктивної сторони дрібного хуліганства не проводилось. Таким чином, метою цієї статті є загально-правовий аналіз об'єктивної сторони дрібного хуліганства.

Об'єктивною стороною будь-якого адміністративного проступку є те, в чому проступок проявляється зовні, відповідна поведінка особи, наслідки заподіяної шкоди об'єкту посягання. Це відповідний процес дії протягом визначеного часу. Об'єктивну сторону складають такі ознаки :

- діяння (дія або бездіяльність);
- шкідливі наслідки проступку;
- причинний зв'язок між діянням і суспільно-шкідливими наслідками.

Об'єктивна сторона дрібного хуліганства проявляється в активних діях осіб, що порушують громадський порядок та виражається в неналежному відношенні до суспільства. Саме дослідивши об'єктивну сторону можна найбільш чітко відмежувати дрібне хуліганство, відповідальність за вчинення якого передбачено ст. 173 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КпАП) від кримінально-караного хуліганства (ст. 296 Кримінального кодексу України). На нашу думку, на цих аспектах слід зупинити увагу і в саме в такому контексті ми розглянемо об'єктивну сторону дрібного хуліганства.

Слід звернути увагу на той факт, що дрібне хуліганство представляє собою різновид єдиного поняття хуліганства. Цим поняттям об'єднуються і проступок, і злочин, різниця між якими полягає в ступені громадської небезпеки хуліганських дій.

На думку Л.Л. Попова, для розмежування дрібного хуліганства і хуліганства, як злочину, необхідно використовувати такі кваліфікуючі показники:

особливості об'єкту правопорушення;

наявність тяжких наслідків;

особистий характер суб'єктивного відношення особи до правопорушення (ціль, мотив);

особа правопорушника [2, с. 69–71].

Об'єктом дрібного хуліганства, також як і хуліганства-злочину є громадський порядок. Дрібне хуліганство завжди пов'язано з порушенням громадського порядку, але на відміну від хуліганства-злочину, шкода, що завдається громадському порядку дрібним хуліганством, не є дуже великою і не має такої грубої форми. Саме тому, дрібне хуліганство не має того ступеню суспільної небезпеки, що характерна для хуліганства-злочину.

Слід зазначити, що під час розмежування дрібного хуліганства і хуліганства-злочину наявність або відсутність в діях особи грубого порушення громадського повинно обов'язково встановлюватись і враховуватись.

Грубе порушення громадського порядку – це така поведінка, яка створює реальну загрозу нанесенню шкоди суспільним відносинам, що охороняються законом або ця поведінка створює загрозу недоторканності особи, порушення її прав і законних інтересів. Також, можна віднести такі дії: побої, знищення або пошкодження майна тощо. Хуліганські дії характеризуються формою, їх тривалістю, мотивами, обстановкою, в якій скоєні хуліганські дії та наслідками. Такі форми хуліганства, як нецензурна лайка в громадських місцях, образливе чіпляння до громадян традиційно відносяться до форм дрібного хуліганства. Проте, слід врахувати той факт, що в значній мірі суспільна небезпека хуліганських дій визначається їх тривалістю. Тому, таж сама нецензурна лайка (яка є однією з форм дрібного хуліганства) стає кримінально-карним злочином, якщо буде тривалою (наприклад понад одну годину).

Ще один з критеріїв розмежування дрібного хуліганства від хуліганства-злочину є обстановка скоєння хуліганських дій (час, місце та інші умови, при яких вчиненні хуліганські дії).

На нашу думку, обстановка вчинення хуліганських дій істотно впливає на ступінь суспільної небезпеки. Так, наприклад, нецензурна лайка або образливе чіпляння до громадян може з дрібного хуліганства перейти в хуліганство-злочин, якщо ці дії вчиненні в такій обстановці, яка вимагає від усіх членів суспільства виключної поведінки та поваги правил спільного існування (святкування дня перемоги, дня незалежності, проведення засідань, проведення громадської панахиди або похорон).

Необхідно зазначити, що при відмежуванні дрібного хуліганства від хуліганства-злочину, обстановка їх вчинення, наслідки, а також особистість винного повинні враховуватися в їх сукупності.

Таким чином, підсумовуючи наведене вище, слід зазначити, що дрібне хуліганство відрізняється від хуліганства-злочину такими специфічними рисами:

порушення особою громадського порядку не носить грубого характеру, не носить суспільно небезпечного характеру тобто є незначним;

в діях особи відсутня явна неповага до суспільства;
дії особи не пов'язані нанесенням тілесних ушкоджень, застосуванням предметів, що спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень;
ці дії не пов'язані з вчиненням опору представникам влади або представникам громадськості, що здійснюють охорону громадського порядку.

Продовжуючи розгляд об'єктивної сторони дрібного хуліганства, слід зазначити, що законодавець у ст. 173 КпАП дає перелік дій (форм), які можуть бути кваліфіковані, як дрібне хуліганство. До них відносяться:

- нецензурна лайка в громадських місцях;
- образливе чинення до громадян;
- інші подібні дії, що порушують громадський порядок і спокій громадян [3].

Розглянемо ці форми більш детально. Найбільш розповсюдженою формою дрібного хуліганства є нецензурна лайка в громадських місцях.

Нажаль, на сьогодні в нашому розвиненому суспільстві залишаються особи, які можуть вживати «міцні словосполучення». Вживання нецензурної лайки свідчить про низьку культуру, прояв неповаги до суспільства. У боротьбі з нецензурною лайкою ключове значення повинні зіграти заходи громадського та адміністративного впливу [4, с.21.].

Слід сказати, що в сучасному законодавстві визначення «нецензурна лайка» відсутнє, що у свою чергу є недоліком законодавства. Тому, правозастосовник під час застосування ст. 173 КпАП повинен застосувати адміністративний розсуд, що може привести, в окремих випадках, до зловживань.

Поняття «нецензурна лайка» можна розглянути з психологічної, лінгвістичної, наукової.

Словосполучення «нецензурна лайка» походить від англійського слова «obscene» (непристойний, брудний). Елементом нецензурної лайки є найбільш вульгарні, непристойні, похабні словосполучення, які часто виражають спонтанну речову реакцію на несподівану ситуацію.

Необхідно звернути увагу на той факт, що з точки зору психології нецензурна лайка характеризується:

- підвищенням емоційності мови;
- зменшенням психічного напруження;
- демонстрацією вседозволеності;
- демонстрацією зневажливого ставлення до існуючих у суспільстві і держави заборон;
- демонстрацією приналежності до визначеної групи (психологія)

Слід зазначити, що проблема боротьби з нецензурною лайкою – це проблема нашого суспільства. Вживання нецензурної лайки супроводжувало наше суспільство на всіх етапах розвитку. Історично склалося так, що найбільш активну боротьбу за «чистоту мови» вела православна церква. Пізніше до цього процесу підключалась і держава, встановивши юридичну відповідальність за вживання нецензурної лайки.

Лайка – одна з найстрашніших і найчастіше застосовуваних форм спілкування. Фахівці у галузі лінгвістики визначають такі функції лайки:

- універсального носія інформації (нецензурна лайка може охарактеризувати будь-яке поняття або об'єкт, в залежності від ситуації);
- проявлення негативного відношення до будь-якого об'єкта або особи;

фізіологічна функція;
мобілізуюча та стимулююча функція [5, с.4].

Для чіткого розуміння поняття «нецензурна лайка» видається доцільним звернутись до визначення цього поняття у довідковій та науковій літературі. С.І. Ожегов у тлумачному словнику російської мови, зазначив, що нецензурна лайка – це матерні, непристойні слова [6, с. 415]. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наводиться аналогічне визначення [7, с. 562].

Визначення цього поняття у довідковій літературі не завжди є однозначним, проте необхідно відмітити про схожість трактувань цього поняття. Так, О.Б. Успенський визначає нецензурну лайку, як словосполучення, що означають чоловічі, жіночі статеві органи та статевий акт [8, с. 36].

А.С. Бурцев визначає, що поняття нецензурна лайка – це дуже вузьке поняття. На його думку нецензурна лайка – це найбільш цинічні слова, що відносяться до сфери статевого відносин [9, с. 34–39].

В.М. Мокієнко, взагалі виокремлює окремо нецензурну лайку та обсценну лексику. Під нецензурною лайкою він розуміє – образливі та непристойні слова. Під обсценною лексикою розуміється найбільш грубі, лайливі слова. Головна ознака, що пов'язує ці дві групи висловлювань – це емоційна реакція особи на якісь неприємні слова, обставини або дії [10, с. 69–72].

На думку А.П. Ключніченка, під нецензурною лайкою слід розуміти будь який прояв лихослів'я [11, с. 81].

Погоджуючись з думкою вищевказаних авторів та спираючись на проаналізовану літературу, слід доповнити їх визначення та зазначити, що нецензурна лайка – це найбільш цинічні слова, що відносяться до сфери статевого відносин, характеристики особи та фізіологічних процесів.

Разом з тим законодавець визначив, що нецензурна лайка повинна прозвучати у громадському місці. Коротко розглянемо це поняття.

На сьогодні у законодавстві поняття громадське місце не формулюється. В науковій літературі, також немає єдиної точки зору, щодо визначення поняття громадське місце. Ми підтримуємо точку зору тих вчених, які під громадським місцем розуміють місце спілкування людей з метою задоволення різноманітних життєвих потреб [12, с. 25]. Однак, хоча у законодавстві не міститься поняття громадське місце, проте наводиться приблизний перелік цих місць: вулиці, площі, парки, вокзали, транспортні магістралі, аеропорти, стадіони та інші присутні місця [13, с.45].

Також, слід зазначити, що у теорії адміністративного права наводиться класифікація громадських місць. Так, на думку А.П. Ключніченка та І.П. Голосніченка, громадське місце буває постійним та тимчасовим.

До постійних відносяться громадські місця, що призначені для:

постійного користування (вулиці, бульвари, площі, готелі, гуртожитки, вокзали, станції, лікарні тощо);

постійного функціонування в визначені часи роботи (підприємства, соціально-культурні установи, громадський транспорт, підприємства громадського харчування, установи зв'язку, поліклініки, парки тощо);

наукові і навчальні заклади, науково-дослідні установи.

До тимчасових, відносяться громадські місця, в яких спілкування людей носить непостійний, епізодичний, разовий характер, наприклад місця проведення масових заходів (концертів, спортивних заходів) [11; 12].

Таким чином, як ми бачимо, основним критерієм класифікації громадських місць є його призначення як місця обов'язкового спілкування людей, а не кількість осіб, що перебувають у ньому в будь-який момент функціонування.

Дрібне хуліганство, а зокрема вживання нецензурної лайки, можливо не тільки в громадських місцях в присутності громадян, але і там де в цей момент нікого не було, тобто при тих обставинах, коли люди спостерігають їх наслідки. Так, наприклад, особа в нічний час, коли нікого не було на вулиці, написала нецензурний текст на стіні будинку або голосно співає непристойні, цинічні пісні. При цьому, вона розуміє протиправний характер своїх дій, а також надіється, що її дії привернуть увагу громадян, завдадуть матеріальну або моральну шкоду. Отже, на сьогодні, виникла необхідність чіткого закріплення, на законодавчому рівні, поняття «громадське місце». Такий «крок» необхідно зробити у зв'язку з подальшим вдосконаленням практики застосування заходів адміністративного впливу на осіб, що вчиняють хуліганські дії.

Наступною формою прояву дрібного хуліганства є образливе чіпляння до громадян – під яким слід розуміти аморальну поведінку, що принижує честь і гідність громадян. Це може бути: настирне приставання до громадян з непристойними розмовами, зривання з громадян головних уборів, спроби обняти, поцілувати незнайому людину [14, с. 31].

Слід зазначити, що у законі (ст. 173 КпАП) відсутній вичерпний перелік тих протиправних дій, які можна кваліфікувати як дрібне хуліганство. Стаття 173 не містить чіткого визначення «інші дії». З одного боку таке формулювання у законі є не випадковим, оскільки прояви цього правопорушення є дуже різноманітними і порахувати їх у норми закону майже неможливо. З другого боку, така ситуація призводить до того, що працівники міліції змушені самостійно визначати об'єм «інших дій», що у свою чергу призводить до труднощів при кваліфікації даного діяння або до зловживань з боку правозастосовників. На нашу думку, в ст. 173 КпАП було б доцільно визначити найбільш розповсюдженні форми цього діяння.

Аналізуючи об'єктивну сторону дрібного хуліганства слід розглянути такі додаткові ознаки, як час вчинення цього правопорушення та наслідки хуліганських дій.

Статистичні дані, що висвітлюють діяльність підрозділів Головного управління Міністерства внутрішніх справ України в Автономній Республіці Крим свідчать, що кількість проявів дрібного хуліганства залежить від пори року. Так, наприклад, в період з травня по вересень, кількість порушень громадського порядку, а зокрема вчинення дрібного хуліганства, в окремих районах Автономії (Ялта, Алушта, Євпаторія, Феодосія) збільшується в три-п'ять разів. Такий стан речей пов'язаний з великою кількістю відпочиваючих (за 2006–2007 роки на курортах Криму відпочило приблизно шість мільйонів людей) [15]. Починаючи з жовтня місяця, кількість фактів вчинення дрібного хуліганства зменшується. Також, понад 70 % випадків дрібного хуліганства вчиняються у вечірній час (після 18 години). На нашу думку, при плануванні роботи відповідних підрозділів органів внутрішніх справ повинні враховуватись вказані обставини і вживатись відповідні профілактичні заходи.

До об'єктивної сторони складу дрібного хуліганства відносяться і наслідки хуліганських дій, які можуть бути виражені як в моральному так і в матеріальному ви-

гляді. У першому випадку, як справедливо зазначає А.П. Ключніченко – ця шкода не може бути чітко врахована, ці наслідки пов'язані з моральними хвилюваннями, тривогою та іншими сторонами емоційного життя людини [16, с. 69]. У тих випадках коли наслідки набувають матеріального характеру, то їх відшкодування здійснюється відповідно до чинного законодавства.

Таким чином, підсумовуючи вище зазначене слід зробити висновок, що для ефективної боротьби з таким розповсюдженим правопорушенням як дрібне хуліганства необхідно внести зміни у законодавство, а зокрема до ст. 173 КпАП. Так, необхідно на законодавчому рівні визначити поняття «громадського місця» та «нецензурна лайка».

Під нецензурною лайкою ми розуміємо найбільш цинічні слова, що відносяться до сфери статевих відносин, характеристики особи та фізіологічних процесів.

Громадське місце – це місце спілкування людей з метою задоволення різноманітних життєвих потреб. Також, необхідно визначити перелік форм дрібного хуліганства, що міститься у словосполученні «інші дії».

Дрібне хуліганство відрізняється від хуліганства-злочину такими специфічними рисами: порушення особою громадського порядку не носить грубого характеру, не носить суспільно небезпечного характеру тобто є незначним; в діях особи відсутня явна неповага до суспільства; дії особи не пов'язані нанесенням тілесних ушкоджень, застосуванням предметів, що спеціально пристосовані для нанесення тілесних ушкоджень; ці дії не пов'язані з вчиненням оперу представникам влади або представникам громадськості, що здійснюють охорону громадського порядку.

Список використаних джерел та література:

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Попов Л.Л. Некоторые административно-правовые вопросы теории и практики применения Указа Президиума Верховного Совета СССР «Об усилении ответственности за хулиганство» // О мерах по усилению борьбы с нарушителями общественного: 3б. науч. тр. – М.: Высшая школа МООП СССР, 1967. – С. 69–81.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 р. № 80731-Х – 80732-Х // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122 (із змінами).
4. Кириченко В.Ф. Об усилении борьбы с хулиганством. – М.: Изд-во «ЗНАНИЕ», 1967. – 75 с.
5. Арбатов Л.А. Толковый словарь русской брани, 2-е изд., пераб и дополн. – М.; Аргус, 2002. – 321 с.
6. Ожегов С.И., Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка / Российская Академия наук, Институт русского языка; Российский фонд культуры. – М.: АЗЪ, 1997. – 940 с.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови. / Уклад.: голов. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2002. – 1440 с.
8. А.Б. Успенский .Мифологические аспекты русской экспрессивной фразеологии(статья первак)//Studia Slavica Hungrica. – XXIX. Budapest, 1983. – P33-69.
9. Бурцев А.С. Совершенствование правовой базы борьбы с мелким хулиганством в 50-60-х годах прошлого века // Право: теория и практика. – М.: 2002. – С.34–39.
10. Мокиенко В.М. Образы русской речи. – М.: 1986. – 278 с.
11. Ключніченко А.П. Административная борьба с мелким хулиганством и злостным пьянством. – К.: Юрид. лит., 1967. – 152 с.
12. Адміністративна діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Підручник / Голосніченко І.П.; Колпаков В. К.; Кононенко Л.М.; Шакун В.І. – Київ: Українська академія внутрішніх справ. 1995,– 177 с.
13. Білоконь М.В. Державне управління у сфері охорони громадського порядку: Монографія. – Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 680 с.
14. Рябов М.И. Деятельность органов внутренних дел по борьбе с хулиганством: Учебное пособие. – Москва: Академия МВД СССР, 1981. – 102 с.

15. З початку року у Криму відпочило рекордна кількість людей // <http://crimea.unian.net/detail/1142>.
16. Ключниченко А.П. Производство по делам о мелком хулиганстве (из опыта работы Украинской ССР). – К.: Киевская высшая школа МВД СССР, 1970. – 147 с.

Жиликов Т.С. Обще-правовая характеристика объективной стороны мелкого хулиганства

В статье уделено внимание рассмотрению признаков объективной стороны мелкого хулиганства. В частности, уделено внимание определению понятий общественного места, нецензурной брани. Значительное внимание уделено отграничению мелкого хулиганства от уголовно-наказанного хулиганства.

Ключевые слова: мелкое хулиганство, объективная сторона, гражданское место, нецензурная брань.

Zhilikov T.S. The general-law characteristic of the objective side of a small hooliganism

The indications of the objective side of a small hooliganism are considered in this article. The author gives determination the "public place", "obscene words". The main attention is spared the differentiation of the small hooliganism and hooliganism, which involves the criminal amenability.

Key words: small hooliganism, objective side, civil place, obscene words.

Надійшла до редакції 14.11.2007 р.